

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ІНІЦІАТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті аналізується сучасна проблема формування дослідницької ініціативності, висвітлена у психолого-педагогічній літературі, розкривається роль навчально-пошукової і творчої діяльності в процесі професійної підготовки майбутніх учителів технологій і здійснюється класифікація видів і методів творчої діяльності, висвітлюється взаємозв'язок ініціативності і творчості в підготовці майбутніх учителів технологій до дослідницької діяльності.

Ключові слова: ініціативність особистості, підготовка майбутніх учителів технологій, ініціативна діяльність, навчально-пошукова діяльність, творча діяльність, дослідницька ініціатива.

Зростання вимог до професійної підготовки випускників вищих навчальних закладів потребує більш активного залучення до науково-дослідницької роботи викладачів та студентів. Успішне володіння навичками дослідження і творчої роботи бакалаврами, спеціалістами і магістрами допомагає їм порівняно легко включатись у професійну діяльність, переводити наукові знання в площину практичного використання. У зв'язку з цим до навчальних планів більшості вищих навчальних закладів України включено спеціальні навчальні дисципліни з основ науково-дослідницької діяльності, уведено елементи наукової творчості у фундаментальні, професійно орієнтовані та спеціальні дисципліни [5, с. 7]. Крім цього студенти факультету технологій уже з першого курсу навчання вивчають такі дисципліни, як "Технічна творчість", "Технічне креслення", "Практикум у навчальних майстернях", "Нарисна геометрія", "Опір матеріалів", які поглиблюють та розвивають творчі здібності студента. У процесі вивчення творчо споріднених дисциплін розвиваються такі особисті якості як активність, зацікавленість, самостійність, ініціативність.

Проблемою дослідницької діяльності, самостійності, дослідницької ініціативності займалися: Н. Журавльова, Т. Злиднева, І. Головинова, М. Кошелева, І. Романовська, О. Трошкін, Є. Кулик, А. Поддьяков та інші дослідники. А. Нісімчук, С. І. Ожегов, С. Сисоева розглядали питання формування творчої особистості майбутнього викладача. Психолого-педагогічні проблеми розвитку професіоналізму майбутнього вчителя вивчали Н. Максимчук, О. Темрук, В. Радул, Л. Сгонник, І. Мартишина, Ю. Рисева. Теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів технологій досліджувались у працях А.Вербицького, М. Євтуха, І. Зязюна, О. Коберника, О. Коваленко, П. Лузана, В. Мадзігона, І. Прокопенка, В. Сидоренка, Г. Терещука, Д. Тхоржевського. Але сьогодні ще не достатньо розкрито питання розвитку творчості та ініціативності особистості майбутнього вчителя технологій у процесі професійної підготовки.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан використання творчої діяльності в процесі формування дослідницької ініціативності, а також визначити основні види і методи творчої діяльності майбутніх учителів технологій.

Основою розвитку людини як особистості являється його власна активність. Такі риси особистості як активність, ініціативність, творчість є поетапними рисами в навчальній діяльності, що формують зі студента самостійного дослідника.

Дослідницька діяльність не варта свого починання без прагнення до творчості, а творча діяльність, у свою чергу, відіграє важливу роль і є невід'ємним елементом у формуванні дослідницької ініціативності.

Проте проблема дослідницької ініціативності в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях розкрита не достатньо, хоча предметом багатьох досліджень були такі категорії як пізнавальна активність (Л.А. Венгер, А.А. Прихожан, М.І. Лисина, М.А. Матюшкін, Г.І. Шукина, Н.Б. Шумакова і ін.); ініціативність (К.А. Абульханова-Славська, Р.Г. Апресян, А.І. Крупнов, Н.В. Тучак, Г.А. Цукерман і ін.); дослідницька діяльність (Д.Б. Богоявленська, А.В. Леонтович, О. М. Поддьяков, А.І. Савенков, В.І. Слободчиков і ін.); дослідницька поведінка (О. М. Поддьяков, А.І. Савенков і ін.). Безпосередньо поняття дослідницької ініціативності було визначено в працях О. М. Поддьякова.

О. М. Поддьяков розглядає дослідницьку ініціативність як активне творче ставлення особистості до навколишнього світу, яке виражається в мотиваційній готовності й інтелектуальній здатності до пізнання реальності, шляхом практичної взаємодії з нею, до самостійної постановки різноманітних дослідницьких цілей, до винайдення нових способів і засобів їх досягнення, до отримання різноманітних, а також неочікуваних, не прогнозованих результатів дослідження та їх використання для подальшого пізнання [2, с. 17].

Дослідницька ініціативність майбутніх учителів технологій – це активна, самостійна та ініціативно-творча складова професійної дослідницької діяльності педагога, у процесі якої майбутній учитель проявляє себе як всебічно розвинена особистість, яка має креативно-пошукове ставлення до навколишнього світу і сучасних технологій навчання та характеризується вмінням самостійно ставити й досягати дослідницьких цілей та завдань, з пошуком нових способів і засобів їх досягнення та вирішення.

Технічні лабораторії, наукові гуртки, студентські товариства й наукові конференції – саме це і дозволяє студенту зробити перший крок та розпочати повноцінну наукову діяльність, вибрати правильний шлях для своїх нахилів. Таким чином, молоді стає справжнім студентством, адже в процесі такої діяльності вони стають однодумцями, разом проводять експериментальні перевірки, дослідження та обговорюють отримані результати, тобто працюють творчо.

Навчально-пошукова і творча діяльність студентів факультету технологій найбільш ефективно відіграє свою роль у

формуванні дослідницької ініціативності саме при вивченні дисциплін споріднених з такими як трудове навчання та креслення. Тому в питанні трудового виховання учнів В. О. Сухомлинський неодноразово підкреслює важливу роль даних предметів, адже саме вони дають можливість виховувати трудовими захопленнями. У своїй науковій праці "Сто порад учителю" педагог пише: "Десятиріччя роботи в школі переконали мене в тому, що праця відіграє надзвичайно важливу роль у розумовому розвитку. Розум дитини – на кінчиках її пальців. Це педагогічні переконання виникло із спостережень. Я бачив, що в дітей із золотими руками, у тих, хто любить працю, формується ясний допитливий розум. Йдеться не про всяку працю, а передусім про складну, творчу працю, в якій є думка, тонке вміння, майстерність" [3, с. 104-105].

У психологічному словнику "творчість" – це діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей. Педагогічна енциклопедія визначає творчість як вищу форму активності та самостійної діяльності особистості. І узагальнюючи ці визначення, зазначимо, що творчість у широкому розумінні слова – це те, що народжує щось нове.

Аналізуючи дослідження О. Трошкіна, скористалися і його розумінням поняття творчості, адже науковець переглянув низку літератури з даного питання і сформулював визначення творчості майбутніх дизайнерів, що досить близьке до поняття творчості майбутніх учителів технологій.

Зокрема О. Трошкін вказує, що творчість – це вид людської діяльності, для якої характерно: наявність суперечності в проблемній ситуації або у творчому завданні; соціальна й особиста значущість і прогресивність; наявність об'єктивних (соціальних, матеріальних) передумов для творчості; наявність суб'єктивних чинників (особистісних якостей, знань, умінь, позитивної мотивації, творчих спроможностей особистості) як передумов для творчості; новизна й оригінальність процесу або результату [4, с. 49].

Отже, творчість – це діяльність, що породжує щось якісно нове і відрізняється неповторністю, оригінальністю та суспільно-історичною унікальністю. Творчість специфічна для людини, тобто завжди припускає наявність творця – суб'єкта творчої діяльності.

Творчість і креативність являються нерозривним процесом у навчальній діяльності студентів факультету технологій і мають наступні показники.

1. Продуктивність, яка відображає здатність до висунення більшої кількості ідей при розв'язанні поставленої проблеми.

2. Гнучкість, що оцінює ступінь варіативності творчого процесу, тобто здатність не просто продукувати ідеї, а використовувати різні стратегії вирішення поставленого завдання.

3. Оригінальність, яка характеризує здатність висловлювати такі ідеї, що відрізняються від типових, стандартних.

4. Розробленість. Цей показник відбиває вміння деталізувати ідеї.

На основі цих показників сформулюємо визначення поняття творчої діяльності майбутніх учителів технологій.

Творча діяльність – це всебічний процес діяльності і розвитку чогось нового, що являється протилежним стереотипній шаблонній діяльності і утворює творчу фантазію, що примножує результати діяльності в технічній творчості.

Питання творчості розглядалося також і з філософської точки зору. Наприклад, А. Спіркін розглядає творчість як розумову і практичну діяльність, результатом якої є створення оригінальних і неповторних цінностей, встановлення нових фактів, властивостей, закономірностей, а також методів дослідження і перетворення матеріального світу або духовної культури. При цьому варто підкреслити, що новизна об'єктивна і соціально значима, якщо результат дійсно новий у контексті історії культури, якщо ж він новий лише для його автора, то новизна суб'єктивна і не має суспільного значення.

Уважаємо, що наведена думка автора має вагоме значення для підтвердження важливої ролі розвитку творчості, як розумової і практичної діяльності в процесі формування дослідницької ініціативності.

Отже, з огляду на сказане, можемо стверджувати, що використання творчої діяльності розширює межі навчально-пошукової та дослідницької діяльності студента. Творчість покращує результати людської діяльності і отже її роль у формуванні дослідницької ініціативності теж має своє важливе місце.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури (Н. Журавльова, Т. Злиднева, І. Головінова, М. Кошелева, І. Романовська, О. Трошкін, С. Кулик, А. Поддьяков) можна дати визначення творчої ініціативності майбутнього вчителя технологій і зазначимо, що це певна всебічно розвинена якість особистості, яка вбачає по своєму цілі, зміст, методи, форми та засоби педагогічної дослідницької діяльності у сфері технологій, де прослідковується прагнення згрупувати власні зусилля на творчу та активну навчальну та пошукову діяльність.

Доцільно розглянути стадії творчого процесу. Його можна розділити на чотири основні стадії. На першій індивід виділяє проблему і вживається в неї. На другій стадії він змушує себе відмовитися від першого напрацьованого шляху до вирішення заради пошуку інших шляхів. Третя стадія – це вільні умоглядні роздуми. На четвертій стадії викристалізовується рішення.

У залежності від специфіки змісту творчих завдань взагалі можна виділити: а) винахідницьку діяльність; б) дослідницьку діяльність; в) художню творчість (літературна, музична образотворча, і т.д.); г) прикладну творчість (наприклад, народні промисли) [4, с. 49].

У залежності від ступеня ініціативності при постановці і вирішенні творчого завдання творчість поділяється на самостійну і вимушену [4, с. 49].

У залежності від форми організації комунікативних відношень творча діяльність може бути: а) індивідуальною; б) парною; в) груповою; г) колективною [1, с. 158].

Отже, залежно від змісту творчого завдання студент може проявити себе як винахідник (винайти якийсь новий спосіб виконання тієї чи іншої операції, що пришвидшить та покращить загальний комплексний процес праці) або ж як дослідник – дослідити той чи інший технологічний процес.

Розглядаючи питання творчості і ініціативності на уроках трудового навчання варто згадати про відомі методи творчої діяльності.

Метод мозкового штурму – продукування ідей. Автором цього методу є А. Осборн. У ході тривалих спостережень він помітив, що серед творчо працюючих особистостей є дві групи людей. Перша група - це ті, хто генерує ідеї, друга – критично аналізує.

Метод фантазування – спосіб спільної діяльності учнів та учителя, коли досягається уявлення неіснуючого образу об'єкта, який функціонує і вирішує поставлену проблему.

Метод зразків. Суть цього методу полягає у тому, що учитель допомагає школярам віднайти в журналах, каталогах та інших технічних виданнях зразки об'єктів і пропонує порівняти знайдені зразки з існуючими об'єктами технологічної діяльності людини. На основі порівняння виявляють технологічні суперечності між знайденими зразками та реальними об'єктами і розробляють послідовність дій щодо їх усунення.

Метод фокальних об'єктів. Винайдений Ч. Вайтингом. Об'єкт, який удосконалюють за допомогою цього методу, називають фокальним, оскільки його ставлять у центр уваги (фокус). Суть полягає в перенесенні ознак випадково вибраних об'єктів на фокальний об'єкт, унаслідок чого отримують незвичні поєднання, котрі дають змогу подолати психологічну інерцію. Наприклад, якщо фокальним об'єктом є зошит, а випадковим — тигр, то отримаємо сполучення на зразок "смугастий зошит".

Метод створення образу ідеального об'єкта – передбачає побудову таблиці з двома рядами характеристик, що перетинаються по горизонталі – 10 евристичних прийомів (адаптація, аналогія, ідеалізація т.д.), а по вертикалі – 10 основних показників технічної системи, що вдосконалюють: геометричні, фізико-механічні тощо. Застосування одного з прийомів до зміни параметрів дає простір для нових асоціацій у пошуку нових технічних рішень.

Отже, ці та інші методи на уроках трудового навчання та креслення сприяють поглибленню творчих уявлень та міркувань. Використання їх розширює творчі здібності, навички та вміння вирішувати творчі завдання.

Трудове навчання і креслення відкривають безмежний простір для молодих дослідників. Ці предмети настільки тісно переплетені з усіма сторонами життя, що можна знайти тему для роботи кожному студентові, до якої б галузі знань не відносились його інтереси.

Висновки. Отже, думки стосовно того, що творчість і ініціативність у дослідницькій діяльності не розривні – підтвердилися. Використання творчої діяльності в процесі формування дослідницької ініціативності спрямовує студента до розвитку та досягнення певних висот і результатів у вирішенні поставлених завдань. Завдяки творчій діяльності дослідник рухається далі, відкриваючи все нові і нові можливості своїх розумових здібностей і тут така особистісна риса як ініціативність саме і дає той початок, який необхідний кожному студенту при розв'язанні технологічних задач.

Творча ініціативність майбутнього вчителя технологій – всебічно розвинена якість особистості, яка вбачає по своєму цілі, зміст, методи, форми та засоби педагогічної дослідницької діяльності у сфері технологій.

Творчість притаманна студентам, що мають здатність міркувати самостійно та ініціативно, не пов'язуючи оцінку тієї чи іншої інформації з авторитетністю її джерела.

Сьогодні необхідно здійснювати якісну підготовку майбутніх учителів технологій до прояву ініціативності та творчості в навчально-дослідницькій діяльності ВНЗ, що сприятиме ефективному вирішенню проблеми відповідності освіти вимогам XXI ст., інтеграції в міжнародну та європейську системи освіти. Стаття не розкриває всіх аспектів зазначеної проблеми. Подальшого науково-педагогічного пошуку потребує питання вивчення і розповсюдження регіонального досвіду підготовки майбутніх учителів технологій до навчально-дослідницької діяльності вищої школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калошина И.П. Структура и механизмы творческой деятельности / И. П. Калошина. – М.: Просвещение, 1983. – 320 с.
2. Поддьяков А. Н. Развитие исследовательской инициативности в детском возрасте: дис. ... докт. псих. наук: 19.00.07 "Педагогическая психология" / А. Н. Поддьяков. – Москва, 2001. – 350 с.
3. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям / В.О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1988. – 304 с.
4. Трошкін О. В. Педагогічні умови розвитку ініціативності майбутніх дизайнерів у процесі навчально-творчої діяльності: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Трошкін Олександр Васильович. – Донецьк, 2004. – 225 с.
5. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарченко. – [6-ге вид., переробл. і доповн.]. – К. : Знання, 2008. – 310 с.

Подано до редакції 14.10.11